83. Latvijas Universitātes
starptautiskā zinātniskā
konference 2025

Nacionālās mutvārdu vēstures krājums
Padomi intervēšanā

Maija Krūmiņa

LU HZF Filozofijas un socioloģijas institūts

Nacionālais mutvārdu vēstures (NMV) krājums

Dibināts 1992. gadā LU Filozofijas un socioloģijas institūtā.

Aizsākums:

20. gs. 80. gadu beigu atmiņu vilnis: cilvēki vēlas izstāstīt ilgi noklusēto pieredzi, par ko padomju gados atklāti runāt nedrīkstēja.

Pēc valsts neatkarības atjaunošanas Filozofijas un socioloģijas institūtā tiek pieteikts projekts «Nacionālā mutvārdu vēsture». Paraugs: Londonas Britu bibliotēkas Mutvārdu vēstures krājums un sociālās vēstures atzars, ko veido Pols Tomsons (*Paul Thomson*).

Atmodas laika gaisotnē pētījumā un intervēšanā savās zināšanās dalās profesionāli pētnieki – trimdas latvieši (folkloristi, psihologi, antropologi), kas piedalās arī lauka darbā Latvijā.

Maija Hinkle ASV uzsāk projektu “Dzīvesstāsts trimdā ” (vēlāk kopā ar domubiedriem dibinot muzeju un pētniecības centru «Latvieši – pasaulē»).

Intervētāju grupa ar ārzemju latviešu līdzdalību. Priekšplānā: Augusts Milts, Maija Hinkle (ASV), Māra Zirnīte

NMV krājuma veidošanās

- **Ilgtermiņa/galvenais mērķis:**
- Dokumentēt, uzglabāt un analizēt dzīvesstāstus

- **Uzdevumi:**

- Dokumentēt pēc iespējas vairāk liecību par latviešu un Latvijas iedzīvotāju ikdienas dzīvi sarežģītajā un pretrunīgajā 20. gs.
- Uzglabāt dzīvesstāstus kā nemateriālās kultūras mantojumu un vēstures mutvārdu liecības kā pētījumu avotus, kas būtu pieejami pētījumu nolūkos arī citiem zinātniekiem un izmantojami nākotnē.
- Veikt dzīvesstāstu izpēti.

Māra Zirnīte, iepazīstot mutvārdu vēstures audio ierakstu krājumu Britu bibliotēkā Londonā.

NMV krājums

- Šobrīd glabā vairāk kā 4500 dažādu paaudžu cilvēku dzīvesstāstus, kuri pārstāv dažādu Latvijas novadu, etnisko grupu un ārpus Latvijas dzīvojošo latviešu kopienu pieredzi (Norvēģijā, Zviedrijā, ASV, Kanādā, Vācijā, Austrālijā, Brazīlijā u.c.).

- Galvenā uzmanība līdz šim tikusi pievērsta vecākā gadagājuma cilvēku atmiņām, jo viņi ir piedzīvojuši divus pasaules karus, brīvvalsts laiku un okupācijas varu maiņu, tāpēc var sniegt unikālas liecības, kas kalpo par salīdzinājumu vēlāko paaudžu pieredzēm.

- Līdzās dzīvesstāstu vākšanai un uzglabāšanai tiek veikts pētnieciskais darbs.

Plašāka informācija: www.mutvarduvesture.lv

Digitālais krājuma katalogs: www.garamantas.lv

Krājuma pamatlicēja Māra Zirnīte, veicot intervijas Lūžņā un Stokholmā, Zviedrijā

NMV krājums

- Dzīvesstāstu intervijas – cilvēks stāsta par savas dzīves notikumiem, tos sakārtojot pēc savas izvēles.
- Mutvārdu vēstures intervijas – intervētāji ir vadījušies pēc noteikta jautājumu loka.
- Katra intervija ir vidēji 2-3 stundu gara, bet daudzas pārsniedz 5-6 stundas un ir ierakstītas vairākos seansos.

NMV krājums

- Krājumā iegūtās intervijas tiek kārtotas katalogā hronoloģiskā secībā, pēc personāliju principa, norādot autora vārdu, dzimšanas gadu, dzimšanas un dzīves vietu, specifisko vēsturisko pieredzi, intervijas laiku, vietu un intervētāju.
- Daļai interviju ir pievienoti atslēgas vārdi, anotācijas un intervijas transkripti.

Nr.	Valoda	Interviju gadi	Kolekcijas nosaukums	Paskaidrojums pie kolekcijas
1	lv	1986–1991	«Cilvēkarhīva» intervijas 1986–1991	Latvijas Kultūras fonda «Cilvēkarhīva» programmā veiktās intervijas 1986–1991
2	lv	1990	Latvieši ASV un Kanādā, 1990	Māras Zirnītes 1990. gadā ierakstītās dzīvesstāstu intervijas ar latviešiem ASV un Kanādā
3	lv	1990; 1992; 2009–2013	Latvieši Anglijā, 1990–2013	Latvieši Anglijā: Māras Zirnītes, Edmunda Šūpuļa u.c. intervijas 1990, 1992, 2009 un 2013
4	lv	1992–1995	NMV intervijas Latvijā, no 1992–	Mutvārdu vēstures pētnieku intervijas Latvijā no 1992 līdz 1995
5	lv	1975–1992	Dagmāras Vallenas, «Brīvā Eiropa» korespondentes, kolekcija, 1972–1992	Dagmāras Vallenas, radio raidījuma «Brīvā Eiropa» korespondentes, intervijas ASV 1975–1992
6	lv	1993; 1996	Latvieši Norvēģijā, 1993, 1996	Artas Savdonas 1993–1996 un 2019. gadā ierakstītas dzīvesstāstu intervijas ar latviešiem Norvēģijā
7	lv	1995	Ekspedīcija Skrīveros, 1995	Ekspedīcija Skrīveros sadarbībā ar A. Upīša muzeju, 1995
8	lv	1995–2019	Māja Rīgā, Latvijā, 1995–2004	Mutvārdu vēstures pētījums par vienu dzīvojamo namu Rīgā; 1995–1996 un 2004. Ilgtermiņa pētījuma turpinājums 2019
9	lv	1996	Ekspedīcija "Dzīvesstāsts Latvijā: Zemgale, Kurzeme, Vidzeme – 1996"	Apvienotā ekspedīcija ar Latviešu Fonda (ASV) atbalstu Zemgalē (Vadakstē, Aucē, Rubā), Kurzemē (Kuldīgā, Turlavā) un Vidzemē Vestienā, Ērgļos), 1996
10	lv	1996–2007	Latvieši Zviedrijā, 1996–2007	NMV pētnieku intervijas ar latviešiem Zviedrijā, 1996, 2006–2007
11	lv	1996–1997	Rīgas komercskolas audzēkņu kolekcija, 1996–1997	Rīgas komercskolas audzēkņu intervijas 1996–1997
12	lv	1997–1998	Ekspedīcija «Dzīvesstāsts Latvijā – Latgale: 1997–1998»	Apvienotā ekspedīcija ar Latviešu Fonda (ASV) atbalstu Latgalē (Izvaltā, Dagdā, Žīguros, Ezerniekos, Daugavpilī, Krāslavā, Līksnā u.c.): 1997 un 1998
13	lv	1997	Ekspedīcija Rendā, 1997	Ekspedīcija Rendā, sadarbībā ar Džimu Steiliju, 1997
14	lv	1996–2008	Amerikas latviešu apvienības mutvārdu vēstures projekts «Dzīvesstāsts trimdā», 1996–2008	Amerikas latviešu apvienības (ALA) Mutvārdu vēstures projekta «Dzīvesstāsts trimdā» ierakstītās intervijas ar latviešiem Amerikā, 1996–2008

Krājuma pieejamība pētniekiem

- Biogrāfiskās intervijas izmanto dažāda līmeņa zinātniskos pētījumos (skolēnu zinātniski pētnieciskajos darbos, bakalaura un maģistra darbos, doktora disertācijās, pētniecības projektos)

vēsturē, socioloģijā, sociālajā antropoloģijā, folkloristikā, valodniecībā u.c.

- Ievērojot pētnieka ētikas pamatprincipus un nosacījumus dzīvesstāsta izmantošanā, kādus noteicis stāsta autors, avoti ir pieejami NMV projekta darba telpās LU HZF Filozofijas un socioloģijas institūtā, Kalpaka b. 4, Rīgā.

- Pirms apmeklējuma jāsazinās ar pētniekiem epastā: maija.krumina@lu.lv, ginta.elksne@lu.lv

NMV publikācijas

Šobrīd ir jau vairāk kā **70 publikāciju**, kas veido lielāko latviešu valodā pieejamo informācijas apjomu **par biogrāfisko pētījumu metodoloģiskajām nostādnēm un teorētiskajām problēmām:**

kas ir biogrāfiskie pētījumi

kādu problēmu izpēti ar to palīdzību var veikt

kādas nostādnes jāievēro, lai veiktu kvalitatīvu biogrāfisku pētījumu

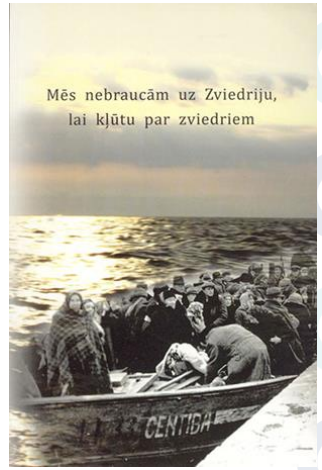

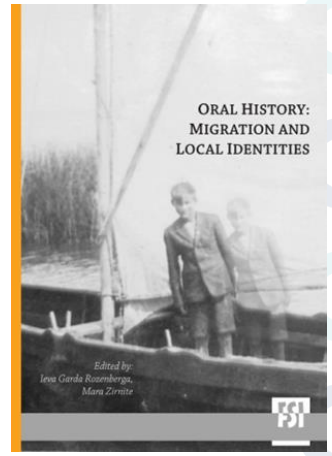

NMV sagatavotās **grāmatas (daļa brīvi pieejamas internetā)**:

- Spogulis. Latvijas mutvārdus vēsture (2001)
- Dzīvesstāsti: vēsture, kultūra, sabiedrība (2007)
- Mēs nebraucām uz Zviedriju, lai kļūtu par zviedriem (2010)
- Oral History: Migration and Local Identities (2011)
- Dzīvesstāsti un pašapziņa: Mutvārdu vēsture Latvijā (2012)

- Oral History: Dialogue with Society (2013)
- Mutvārdu vēsture un dzīvesstāsti: vadlīnijas intervētājiem un atmiņu rakstītājiem (2014)
- Baltijas bēgļi Gotlandē Dāvida Holmerta fotogrāfijās 1944-1945. (2015)
- Все мы дети своего времени: истории жизни русских в Латвии/ Visi esam sava laikmeta bērni: krievu dzīvesstāsti Latvijā (2016)
- Piederēt un atšķirties: romu, krievu un latviešu dzīvesstāsti Latvijā(2017)

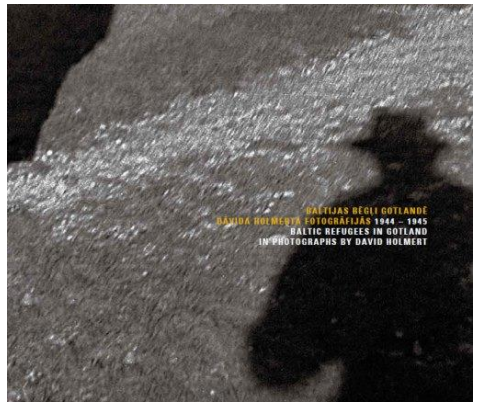

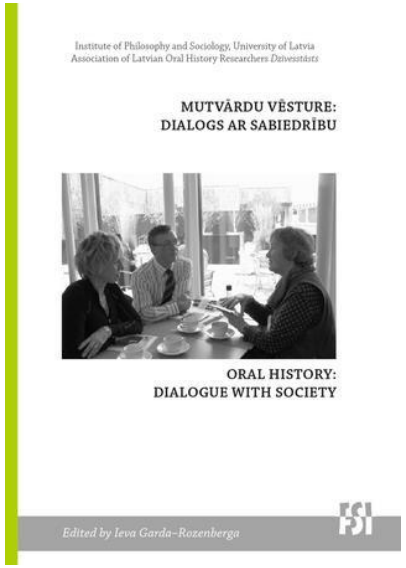

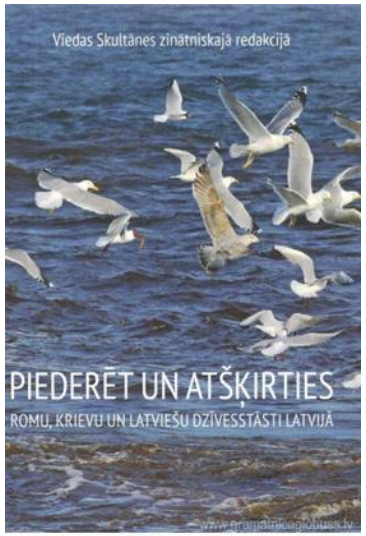

SAGATAVOŠANĀS INTERVIJAI

Pirmais solis ceļā uz veiksmīgu interviju ir gatavošanās posms.

Tas ietver izvēli:

- Dzīvesstāsta vai mutvārdu vēstures intervija;
- Intervijas gaitas un ētikas jautājumu pārdomāšana;
- Intervējamo cilvēku sameklēšana;
- Papildus informācijas meklēšana;
- Vienošanos par intervijas veikšanu.

Dzīvesstāsta intervija:

- paredz ierosināt stāstījumu un sekot tā gaitai klausoties. Tomēr vēlams pārdomāt tos jautājumus, kurus jūs noteikti gribētu noskaidrot.
- Jautājumus vēlams uzdot intervijas noslēgumā, tomēr nereti tie var būt noderīgi intervijas sākuma posmā; arī ja intervējamais cilvēks izrādās mazrunīgs.

Mutvārdu vēstures (MV) intervija:

- Jāizveido rūpīgs un detalizēts to jautājumu saraksts, kurus vēlaties noskaidrot
- Iepazīties ar dažādiem materiāliem par jūs interesējošo tēmu. Jo plašākas priekšzināšanas, jo detalizētāku jautājumu sarakstu izdosies izveidot.
- Ļoti svarīgi ir iegaumēt un brīvi pārzināt sagatavotos jautājumus

Ar ētiku saistītie jautājumi

Informētā vienošanās

Kaitējuma nenodarīšana pētījuma dalībniekiem

- Informētā vienošanās nozīmē, ka jūs esiet skaidri un saprotami paskaidrojis intervijas (pētījuma) mērķi, izskaidrojis, ko darīsiet ar interviju pēc tam, kā to lietosiet, un ieguvis intervētā cilvēka mutisku vai rakstisku piekrišanu.
- Pārdomājiet, kas vēl bez jums iepazīsies ar intervijas saturu. Ja tā būs plašāka publika, vai būtu jānodrošina stāstītāja anonimitāte vai nē. Kādā veidā to varēs izdarīt?
- Kā runāt un vai vispār runāt par jūtīgiem, intīmiem vai sāpīgiem jautājumiem?
- Kādā veidā jūs beigsiet interviju, lai tā būtu pozitīvā noskaņā?

Intervējamo izvēle/atrašana notiek saskaņā ar izvirzīto mērķi:

- Aculiecinieki, dalībnieki
- Tiešie un netiešie liecinieki
- Pēc dzīvesvietas principa
- Pēc paaudzes principa
- Pēc organizācijas principa
- Personīgo paziņu lokā;
- Nejauša izvēle
- «Sniega bumbas» princips

Vēlams, lai

intervējamais:

- ar labu (uz detaļām orientētu) atmiņu
- prasmīgs tēlotājs, stāstītājs
- ar novērotāja spējām

intervētājs:

- uzmanīgs klausītājs
- prasmīgs sarunas virzītājs

Pirms intervijas ieteicams apzināt papildinformāciju par teicēju. Tas palīdz sagatavoties un modelēt sarunas virzību.

Vienošanās par interviju

- Intervijai uzrunātā cilvēka līdzdalība pētījumā ir pilnīgi brīvprātīga.

- *Informētā vienošanās* ir starpposms starp sagatavošanos intervijai un interviju. Tajā ietilpst vienošanās:

a) par intervijas laiku, vietu un iespējamo ilgumu;
b) skaidrojums par intervijas mērķi un izmantošanas veidu;
c) kāpēc nepieciešama tieši uzrunātā cilvēka pieredze.

- Nepieciešams vienoties, ka intervija tiks ieskaņota diktofonā.

Intervijai vajadzīga:

- pietiekama laika rezerve (2-3 stundas)
- klusa, noslēgta telpa, visbiežāk – stāstītāja mājvietā
  - mājas ir stāstītājam pierasta vide, kur viņš jūtas visērtāk;
  - mājās iespējams iepazīties arī ar stāstītāja vaļaspriekiem un interesēm;
- savstarpēja cieņa un vienošanās par mērķi, kas interesē abas puses

Būtiskākais – lai abi sarunas dalībnieki var justies nepiespiesti un intervija netiek traucēta!

Diktofons – svarīgākais darbarīks:

- Līdzena virsma
- Pēc iespējas tuvu stāstītajam
- Novērst blakus trokšņus
- Pārbaudīt skaņas līmeni
- Baterijas

Pirms intervijas vēlreiz pārliecinieties,
ka viss ir darba kārtībā un
intervijas laikā saruna patiešām tiek ierakstīta!

<u>Nekad neierakstīt sarunu slepus!</u>

- **Pamata ieteikumi:**
- raudzīties, lai stāsts nav vispārīgs, bet gan saistīts ar konkrētiem dzīves notikumiem un pieredzi
- dot stāstītājam laiku domu sakārtošanai
- nebaidīties no pauzēm
- nepārtraukt stāstītāju

- **Jautājumu veidi:**
- Atvērtie jautājumi pretstats slēgta tipa jautājumiem, uz kuriem var sagaidīt vienzilbīgu atbildi.
- Raksturojošie: kā? kādā veidā?
- Cēloņa: kāpēc?

Pareizā kontekstā var jautāt jebko. Bet, ja neizjūtat kontekstu, jautājums nevietā var apturēt visu sarunu.

Padomi intervētājiem

- Klausieties. Klusēšana ir zelts!
- Esiet ziņkārīgi.
- Pēc iespējas mazāk iejaucieties stāstā.
- Jautājiet tikai pa vienam jautājumam
- Smaidiet un mājiet ar galvu
- Nestrīdieties ar autoru
- Mēģiniet izvairīties no informācijas, ko autors negrib oficiāli teikt
- Nobeidziet interviju laicīgi

Intervijas noslēgums

- Intervētājs nav apmācīts, kā palīdzēt cilvēkam tikt galā ar negatīvajām emocijām, tādēļ ir ļoti svarīgi interviju beigt pozitīvā noskaņā un atgriezties tagadnē.
- Jāatgriežas pie intervijas izmantošanas nosacījumu atkārtotas pārrunāšanas, jo tikai tagad cilvēkam ir pavisam skaidrs, ko tieši no savas dzīves viņš jums ir uzticējis.
- Dokumentācijas lapu aizpildīšana, ieskaitot atļauju lietot interviju.
- Citu personīgo dokumentu aplūkošana.
- Pasakiet paldies!

Intervijas dokumentācija

Lai ieskaņoto interviju noformētu kā avotu pētījumiem, tai jāpievieno precīza informācija par autoru, intervētāju un interviju – par tās rašanās apstākļiem, laiku, vietu, par dalībniekiem.

Interviju dokumentācija NMV krājumā

Vienošanās – dzīvesstāsta autors izvēlas intervijas publikācijas nosacījumus

Autora apraksta lapa – intervijas pamatdati (intervijas autora un intervētāja vārdi, norises vieta, laiks, autora dzimšanas vieta, laiks utt.)

Intervijas apraksta lapa – tiek raksturoti intervijas apstākļi, norise un galvenās tēmas

Vienošanās lapa

NACIONĀLĀ MUTVĀRDU VĒSTURE: CILVĒKARHĪVS

I - VIENOŠANĀS AR AUTORU *NR.*

Autora vārds, uzvārds

Dzimšanas vieta, datums

Adrese, telefons

Intervijas gads[ ] mēnesis[ ] diena [ ] plkst.

Intervijas apjoms [ ] kasetes [ ] min.

Intervētāja vārds, uzvārds

Adrese, telefons

Es, _____,

piekrītu savu atmiņu iekļaušanai Mutvārdu vēstures pētījumā un cilvēkarhīva glabāšanā. Tās drīkst pavairot un, minot kā avotu, izmantot pētījumos un publikācijās. Neiebilstu, ka tās pilnīgi vai daļēji pieejamas interneta publikācijā.

Ierobežojumi dokumenta izmantošanā:

_____

Autora paraksts: _____

Intervētāja paraksts: _____

Pateicamies par Jūsu atsaucību un uzticēšanos! Jūsu izstāstītā pieredze ir daļa no latviešu tautas dzīvesstāsta. Mutvārdu vēsture apkopo dzīvesstāstus, rakstītās un stāstītās atmiņas, dienasgrāmatu un citu personīgās vēstures dokumentu liecības, kas palīdz izprast cilvēku un viņa lomu kultūras nepārtrauktībā un vēsturisko norišu kopskatā.

Jūsu atmiņu ieraksts tiks izmantots pētījumiem. Tas glabāsies Nacionālās mutvārdu vēstures projekta, Latvijas mutvārdu vēstures pētnieku asociācijas „Dzīvesstāsts" apkopotā krājumā, adrese Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūtā, Akadēmijas lauk. 1 -509. kab. Rīgā, LV-1940. Par krājumu Maija Krūmiņa, Māra Zirnīte, tel. 67227920 E- pasts: mara.zirnite@gmail.com

Interviju transkribēšana/atšifrēšana

- Atšifrējuma sākumā norādiet stāstītāja vārdu, uzvārdu, intervijas norises vietu un laiku, intervētāja vārdu un uzvārdu, kā arī transkribētāja vārdu un uzvārdu. Atzīmējiet, ja stāstītājs ir noteicis kādus ierobežojumus intervijas vai tās daļas izmantošanā.

- Intervijas rakstveida atveidojumā uzskatāmi (lietojot iniciāļus) jānorāda, kad runā stāstītājs vai stāstītāji un kad intervētājs vai arī intervētāji. Īpaši svarīgi tas ir gadījumā, ja intervijā piedalās vairāki cilvēki, piemēram, stāstītāja dzīvesbiedrs vai citi intervētāji.

- Nelieciet stāstītāja mutē citādus vārdus vai frāzes pat tad, ja intervijas laikā ierakstītā runa ir gramatiski nepareiza! Nemainiet vārdu kārtību!

- Ja kāds vārds ir nesaprotams, atstājiet brīvu vietu vai pasvītrojiet savus minējumus – klausoties otrreiz, būs vieglāk pamanāms, kuriem vārdiem jāpievērš uzmanība.

Iepriekšējā vietā, kur es dzīvoju, man tas process bija diezgan līdzīgs, kas centos ātri iepazīties un iepazīties un iepazīties ar lokāliem aktīvistiem, cilvēkiem, kas kaut ko dara. Es domāju, es tagad esatnācu šeit, šobrīd trešais gads, nav tā, ka tiko, tikai sāc kādu laiku dzīvojot EK. Es domāju, jāatkar to tā pašu strateģiju, vienkārši tur, kur ir aktīvi, kur ir organizācijas, kur ir cilvēki, kas kaut ko dara.

Vienkārši būtu tā manīt, maizīties un skatīties, vai es varbūt nodarīju. Tāda varbūt tā saistība un tas, ka, jā, šobrīd katru dienu, nu katru dienu būs malos, bet ļoti bieži sanāk, tad čau siet šiekur kalnieku cauri un pateikt uz rajonu, tad aplis cilvēks uztaisīs, pastājīgi svaru. Kas? Tad varbūt vairāk par sevu varat pastāstīt, kas tad jūs esat un ko esi nodarboties un kas? Es nezinu, kuru gadu.

R1: Iepriekšējā vietā, kur dzīvojam un process bija diezgan līdzīgs, kā es centos ļ oti ātri iepazīties un iepazītu un iepazīties ar kaut kādiem lokāliem tiem aktīvistie m, cilvēkiem, kas kaut ko dara.
R1: Es domāju, tagad es atnācu šeit. Šobrīd trešais gads nav tā, ka, tikko tikai sāc , nu kādu laiku dzīvoju Teikā.
R1: Tomēr jākārto tā parasti ir karš tur, kur naktī, kur organizācijas, cilvēki, kas ka ut ko tā vienkārši būtu, tomēr maisīties un skatīties, vai var būt noderīgs.
R1: Tad varbūt tā saistība un tas, kad jā, kad šobrīd katru dienu katru dienu būs m elns, bet ļoti bieži apzināti. Caur Čiekurkalna itālietim patīk rajona tapusi uztaisīs

Iepriekšējā vietā, kur es dzīvoju, man tas process bija diezgan līdzīgs, ka es centos ļoti ātri iepazīt un iepazīties ar lokāliem aktīvistiem – cilvēkiem, kas kaut ko dara. Un es domāju – tagad es esmu atnācis šeit.. Šobrīd trešais gads; nav tā, ka tikko tikai sācis. Kādu laiku dzīvoju Teikā. Un es domāju, ka jāatkārto tā pati stratēģija. Vienkārši tur, kur aktīvi, kur organizācijas, kur cilvēki, kas kaut ko dara, vienkārši būt, maisīties un skatīties, vai es varu būt noderīgs. Tāda varbūt tā saistība. Un šobrīd ļoti bieži sanāk Čiekurkalnam iet cauri, man patīk tas rajons.

Gatavojot tekstu literārai publikācijai, jāpievērš uzmanība, lai spontānās runas pieraksts ir uztverams lasītājam, tāpēc iesakām jau atšifrējot veikt nelielas teksta korekcijas:

- Izlaist t. s. falšos startus, kad stāstītājs iesāk ko teikt un tad pēkšņi maina iecerēto domu un pasaka ko citu;

- Izlaist atkārtojuma parazītvārdus vai frāzes, kas ir izplatīti runātā valodā, stāstītājam mēģinot formulēt sakāmo. Protams, ja atkārtojums lietots, lai uzsvērtu kādu domu vai piešķirtu papildu nozīmi, tie tekstā saglabājami;

- Izlaist iestarpinājumus un sarunas biedru atbalsta skaņas, piemēram, *jā, labi, hmm, aha*. Šādi iestarpinājumi var tikai nogurdināt lasītāju, turklāt tie sarunā lietoti tikai kā apliecinājumi tam, ka intervētājs klausās stāstītājā;

- Sakārtot rakstveidā pieņemtās gramatiskās formas: saskaņot darbības vārdu laikus, lietvārdu locījumus;

- Izlaistus, bet kontekstā noprotamus vārdus var iekļaut kvadrātiekavās, lai teksts būtu labāk saprotams.

Paldies!

83. Latvijas Universitātes
starptautiskā zinātniskā
konference 2025